UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Contrarevolutionaire liefde voor Europa

[Bespreking van: M. Lok (2023) Europe against Revolution : Conservatism, Enlightenment, and the Making of the Past]

Velema, W.R.E.

DOI
10.5117/TvG2023.3.013.VELE

Publication date
2023

Document Version
Final published version

Published in
Tijdschrift voor Geschiedenis

License
CC BY

Link to publication

Citation for published version (APA):
Velema, W. R. E. (2023). Contrarevolutionaire liefde voor Europa: [Bespreking van: M. Lok (2023) Europe against Revolution : Conservatism, Enlightenment, and the Making of the Past]. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, *136*(3), 294-296. https://doi.org/10.5117/TvG2023.3.013.VELE

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:06 Oct 2026

Amsterdam University Press

TIJDSCHRIFT VOOR GESCHIEDENIS 136.3 (2023) 294-296
HTTPS://DOI.ORG/10.5117/TVG2023.3.013.VELE

Nieuwe Tijd

Matthijs Lok, *Europe against Revolution. Conservatism, Enlightenment, and the Making of the Past* (Oxford University Press; Oxford, 2023) 364 p., £100.00 ISBN 9780198872139

Contrarevolutionaire liefde voor Europa

In de inleiding van de in 2014 verschenen bundel *Penser l'Europe au XVIIIe siècle* betogen de Franse geleerden Antoine Lilti en Céline Spector dat de term Europa weliswaar een zeer lange geschiedenis kent, maar dat Europa als theoretisch concept pas in de achttiende eeuw ontstond. Hun these lijkt overtuigend, zeker wanneer men kijkt naar de verlichte geschiedschrijving die in de loop van de achttiende eeuw tot bloei kwam. Daarin werd wat historici tegenwoordig aanduiden als het 'enlightened narrative' ontwikkeld: het verhaal van de manier waarop Europa zich langzaam had ontworsteld aan de barbaarsheid en religie (de woorden zijn van Edward Gibbon) die het 'Christelijke millennium' (i.e. de Middeleeuwen) hadden gekenmerkt. Verlichte historici en theoretici als Montesquieu, Voltaire en Robertson schetsten, ieder op hun eigen manier, het geleidelijke ontstaan van het moderne Europa als een 'republiek' van weliswaar sterk verschillende, maar onderling nauw verbonden soevereine staten, als een commerciële samenleving, en als een hoogontwikkelde, beschaafde en verfijnde cultuur, gekenmerkt door een grote diversiteit, maar ook door gedeelde waarden.

Dit 'enlightened narrative' over Europa vond breed ingang en had aanvankelijk geen duidelijke politieke strekking. Dat zou sterk veranderen met het uitbreken van de Franse Revolutie. Die omwenteling en de daaropvolgende decennia van oorlogen vormden, in de woorden van Martyn P. Thompson, 'the European moment' bij uitstek en zagen een hevige politisering van het concept Europa. Opmerkelijk genoeg waren het, zoals onder anderen Gérard Gengembre en Manuela Ceretta hebben opgemerkt, vooral degenen die zich tegen de Franse Revolutie keerden die zich het concept Europa toe-eigenden en het op contrarevolutionaire wijze politiseerden, wellicht mede omdat de revolutionairen een monopolie leken te hebben verworven op zowel de natie als het universalisme. Echt grondig is dit contrarevolutionaire gebruik van Europa tot op heden niet bestudeerd. Zoals Ceretta in een recent artikel terecht constateert: 'with few exceptions, the contribution of counter-revolutionary thought to the development of the idea of Europe has so far remained in the shadows'. Welnu, zij kan thans opgelucht ademhalen, want de prachtige nieuwe studie van Matthijs Lok *Europe against Revolution* behandelt dit thema uitputtend en met grote eruditie.

Lok, die Europese Studies doceert aan de Universiteit van Amsterdam, heeft de geschiedwetenschap eerder verrijkt met een fraai proefschrift over de grote politieke flexibiliteit van vroegnegentiende-eeuwse bestuurlijke elites in Nederland en Frankrijk (*Windvanen*, gepubliceerd in 2009). In zijn nieuwe boek blijft hij in de periode rond 1800, maar verschuift zijn aandacht naar de intellectuele geschiedenis. Lok wil in deze studie gedetailleerd laten zien hoe de tegenstanders van de Franse Revolutie een historische visie op Europa ontwierpen die aansloot bij hun contrarevolutionaire intenties en overtuigingen. Dat historische Europa van de contrarevolutionairen, zo betoogt Lok, vormde niet in alle opzichten een breuk met

© Wyger R.E. Velema
This is an open access article distributed under the terms of the CC BY 4.0 license. https://creativecommons.org/licenses/by/4.0

het verlichtingsdenken, maar bouwde voort op ten minste twee belangrijke erfenissen van die cultuurbeweging: de notie van het moderne Europa als de uitkomst van een lang historisch ontwikkelingsproces ('the enlightened narrative') en het diepgewortelde kosmopolitisme.

Wat nu waren de eigenschappen van het historische Europa volgens de contrarevolutionaire denkers? Dat werd, in de allereerste plaats, gekenmerkt door pluriformiteit en ontleende zijn unieke karakter aan het feit dat uit de ontelbare politieke, religieuze, sociale en culturele historisch gegroeide tegenstellingen en uit grote diversiteit keer op keer toch een harmonieus geheel ontstond. Dat de contrarevolutionairen met deze redenering aansloten bij een eeuwenoude 'conservatieve' metafysica, zoals E.H. Kossmann in zijn briljante Huizingalezing 'Over conservatisme' in 1980 heeft laten zien, krijgt helaas nauwelijks aandacht van de auteur. De geschiedenis van Europa was volgens Lok voor de contrarevolutionairen echter niet alleen pluriform, maar werd bovendien gekenmerkt door 'vrijheid' (een concept dat zij niet echt overtuigend wisten te definiëren), door gematigdheid in de uitoefening van macht, en door een geleidelijk proces van maatschappelijke en culturele vooruitgang. Dit alles laat hij zien aan de hand van het werk van een groot aantal contrarevolutionaire denkers, van wie sommige nog steeds bij velen bekend zijn (Alexandre de Calonne, Edmund Burke, Adam Müller, Louis de Bonald, Joseph de Maistre), maar andere grotendeels vergeten (Niklas Vogt, Arnold Heeren).

In zijn uitvoerige en boeiende besprekingen van het werk van deze representanten van het contrarevolutionaire 'historical Europeanism' toont Lok naast grote geleerdheid een hoogontwikkeld gevoel voor nuance. Hij onderscheidt zoveel varianten van 'historical Europeanism' en 'cosmopolitanism' dat het de lezer soms begint te duizelen, maar uiteindelijk blijft zijn uiterst complexe betoog helder. Hij laat overtuigend zien dat de door hem besproken en vaak moeilijk te doorgronden publicaties de moeite van het bestuderen waard zijn en dat contrarevolutionaire publicisten geenszins de oninteressante reactionairen waren waar zij zo vaak voor zijn gehouden. Loks protagonisten leverden zonder enige twijfel, gedeeltelijk voortbouwend op de 'ontdekking' van Europa door de Verlichting, een wezenlijke bijdrage aan de historische bestudering van Europa en overstegen met hun vaak kosmopolitische denkwijze en levensstijl evident het lokale en nationale. Dat het kosmopolitisme van de contrarevolutionairen soms met een korreltje zout moet worden genomen is overigens zonneklaar: voor Adam Müller diende Duitsland het voortouw te nemen in een postrevolutionair Europa, voor Niklas Vogt was het land zelfs het centrum van de Europese geschiedenis, en Louis de Bonald was ervan overtuigd dat alleen een katholiek en monarchaal Frankrijk geschikt was om een leidende rol in Europa te spelen.

Eenieder die de lectuur van Loks hoogst originele werk voltooit zal diep onder de indruk raken van de intellectuele diepgang van de geboden analyse. Maar zijn boek wekt, ondanks de ontegenzeggelijke kwaliteiten die het heeft, bij de lezer ook een zekere verbazing vanwege wat het weglaat of grotendeels negeert. De auteur besteedt enige aandacht aan de *anti-philosophie*, maar benadrukt toch vooral de schatplichtigheid van de contrarevolutionairen aan het historische denken en het kosmopolitisme van de Verlichting. Als men hun teksten echter leest, gevuld met eindeloze polemieken tegen abstractie en universalisme, met verheerlijking van de Middeleeuwen, met oproepen tot een nieuwe en intense religiositeit, en met

diepe bewondering voor traditionele sociale hiërarchie en het monarchale principe, dan is het duidelijk dat de door Lok besproken contrarevolutionairen in veel opzichten eerder als romantici dan als erfgenamen van de Verlichting dienen te worden beschouwd. De Romantiek komt in het boek echter maar mondjesmaat ter sprake. Wellicht dient er daarom een vervolgdeel te komen, maar dan met als ondertitel *Conservatism, Romanticism, and the Making of the Past*.

Wyger R.E. Velema, Universiteit van Amsterdam